

Werk

Titel: Herbarium Amboinense, plurimas conplectens arbores, frutices, herbas, plantas ter

Jahr: 1741

Kollektion: Zoologica

Digitalisiert: Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen

Werk Id: PPN369546628

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PPN369546628>

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369546628>

LOG Id: LOG_0054

LOG Titel: Caput Trigesimum. Cassia Fistula. - XXX. Hoofstuk. De Trommelstok-Boom

LOG Typ: chapter

Übergeordnetes Werk

Werk Id: PPN369544501

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PPN369544501>

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369544501>

Terms and Conditions

The Goettingen State and University Library provides access to digitized documents strictly for noncommercial educational, research and private purposes and makes no warranty with regard to their use for other purposes. Some of our collections are protected by copyright. Publication and/or broadcast in any form (including electronic) requires prior written permission from the Goettingen State- and University Library.

Each copy of any part of this document must contain there Terms and Conditions. With the usage of the library's online system to access or download a digitized document you accept the Terms and Conditions.

Reproductions of material on the web site may not be made for or donated to other repositories, nor may be further reproduced without written permission from the Goettingen State- and University Library.

For reproduction requests and permissions, please contact us. If citing materials, please give proper attribution of the source.

Contact

Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen
Georg-August-Universität Göttingen
Platz der Göttinger Sieben 1
37073 Göttingen
Germany
Email: gdz@sub.uni-goettingen.de

pisciculæ capite in aqua conterunt, addito succo Limonium, si ad manus sit, sicque per linteum cribrant, quod verum exhibet condimentum ad pulmentum Papeda dictam, quænam sit vera Papeda, supra in Capite de Sagu dictum est.

Lignum quoque adhibetur ad trabes ædium & ad tecta, quum sit leve ac satis durabile: Juniora folia itidem cum piscibus coquantur odoris ac saporis gratia.

EXPLICATIO

Tabula Vigesima,

Exhibentis ramum arboris ALLIARIÆ Rumphio dictæ.

- A. Fructum geminum.
- B. Fructum solitarium.
- C. Nucleum denotat.

CAPUT TRIGESIMUM.

Cassia Fistula.

IN subsequentibus hujus libri capitibus quædam describuntur arbores, quæ tales gerunt fructus, qui æque ad usum Medicum quam culinarium adhibentur, quarumque plurima pars nobis Europæis etiam nota est, quas hic iterum enucleabimus, quum quædam adhuc essent addenda, quæ in Europæorum libris omissa nec perspecta erant.

Primo itaque nobis occurrit arbor *Cassia Fistula*, cujus in Oriente multæ inveniuntur species ac varietates, una nempe parvis angustisque foliis, altera majoribus, de qua ultima tantum agemus, quum in hisce Orientalibus insulis sit nota, nec in Europæorum libris, quantum novi, cum tota ejus forma plenarie descripta.

Arbor itaque est alta & ample extensa, forma Juglandis, sed ejus coma paulo amplior est, glabrum & ex cinereo pallidum gerens corticem. Folia rachi insident longa, erecta, in binos ordines opposita, forma Juglandis vel Fraxini, quamvis ab his satis differant, quinque septemve paribus ad unam rachim, at raro extremo impari, vulgaris sunt formæ, inferius rotunda, superius parum acuminata, plerumque quinque pollices longa & ultra duos lata, multis tenuibus ac pluribus parallelis pertexta costis, ad tactum vix sese distinguunt, inferiora autem folia tres modo pollices sunt longa, *Lingoo* foliis similia, glabra, primo late viridia, dein nigricantia ac insipida. In plurimis Europæorum libris cum Persicæ foliis comparantur, sed nunquam ita angusta illa inveni, ne quidem in satis vetustis arboribus: Quodvis porro folium brevi ac crassiusculo insidet petiolo, quod caput æmulatur, rachesque in ramorum summo arcte locata sunt, quæ ad ortum suum crassum gerunt geniculum.

Flores in magnis & extensis proveniunt racemis, qui ingentes sunt & formam Violarum fere referunt, sed majores sunt, ac quisque viridi & longo insidet petiolo non conjuncti, sed vagi sunt, qui tamen pondere suo racemum deprimunt, singulus autem ex quinque luteis constat petalis, quorum tria inferiora ad latera extensa dependent, bina superiora sunt gibba, introrsum inflexa, in centro autem varia viridia ac longa apparent stamina parum incurva cum antheris cinereis, quorum quatuor ultra florem extenduntur, horumque medium longius est, crassius, ac reliquis magis viret, instar falcis incurvum ac simplex est (pistillum) quod in fructum excrescit, ita ut ex uno flore unicus tantum fructus seu siliqua progerminet, non vero gemina vel terna, uti quidam falso putarunt, plurimi autem flores in fructus abeunt, ac rari frustra decidunt.

Hicque fructus sunt longæ istæ siliquæ seu fistulæ, ubi bis notæ, binos circiter pedes longæ, quædam rectæ

Tom. II.

UYTLEGGING

Van de twintigste Plaat,

Vertoonende een Tak van de Lookboom van Rumphius genaamt.

- A. Verbeeldt een dubbelde vrucht.
- B. Een enkelde.
- C. Deszelfs korrel.

XXX. HOOFSTUK.

De Trommelftok-Boom.

IN de volgende Kapittelen dezès boeks zullen beschreven werden eenige boomen, waar van men zodanige vruchten heeft, die zo wel tot Medicyn, als in de kost gebruikt wordende, ons Europeanen de meeste deel ook bekend zyn, doch die wy weder aanhalen, om dat 'er hier, en daar, eenige dingen by te doen vielen, die in de Europeaanse boeken nog niet bekend staan.

En voor eerst komt ons voor den boom van *Cassia Fistula*, dewelke in 't Oosten van veelderlei gedaante gevonden wert, te weten, de eene met kleine of smalle bladeren, en de andere met grooter, van welken laatste wy maar alleen bandelen zullen, als zynde in deze Oostersche Eilanden bekend, en in de Europeaanse boeken (myns wetens) met zyne volle gedaante tot nog toe niet beschreven.

Het is dan een boog, en wyduitgespreide boom, van gedaante als een Nootboom, doch wel zo breed van kruin, met een effen en uit den grauw-bleeke schorsse. De bladeren staan aan lange rechte ryskens, in twee rygen over malkander, in gedaante van Noot- of Esche-bladeren, hoewelwel daar nog al wat van verschillen, met 5. en 7. paren aan een rysken, en zelden met een alleen voor uit, zy zyn van gemeene gedaante, achter ront, en voor met een kort spitsken toelopende, door de bank 5. duimen lank, en ruim twee breed, met veele fyne, en meest parallel ribben doortogen, die men pas voelen kan, de achterste bladeren zyn maar 3. duimen lank, en de *Lingoo* bladeren gelyk, glat, blyde-groen, doch ten laatste swart-groen, en onmaakelyk: Meest in alle de Europeaanse boeken, werdenze vergeleeken by de bladeren van een Persik-boom, maar ik hebze nooit zo smal gevonden, ook niet aan redelyk oude boomen: Yder blat staat op een kort dikachtig steeltje, doch dat beter een knop gelykt, en de ryskens staan aan 't voorste der takken dicht op malkander, bebbende by baren oorspronk een dik knietje.

Het bloeisel komt voort aan groote en uitgebreide troffen, daar aan ziet men groote bloemen, in de gedaante van violen, doch grooter, yder op een groen lank steeltje, niet gedrongen, maar ydel van malkander staande, doch die evenwel door haare swaarte den tros wat nederbuigen, zynde yder gemaakt van 5. geele blaatsjes, waar van de drie onderste uitwaarts geboogen hangen, de bovenste zyn bultig, en inwaarts gekromt, en daar binnen staan verscheide groenachtige, en lange draaden, ook een weinig gekromt met grauwe noppen, waar van 'er vier buiten de bloem uitsteeken, en van dezelve is de middelste nog langer, dikker, en groender, dan de andere, als een zikkel gekromt, en zonder nop, waar uit de vrucht voortkomt, zo dat uit een bloem maar een vrucht, of bouwwe groeit, en niet twee of meer, gelyk sommige gemeent hebben, hoewel de meeste part van de bloemen tot vruchten werden, en weinige komen aftevalen.

En dese vruchten nu zyn de lange bauwen of pypen, over al wel bekend, omtrent twee voeten lank, sommige

L 2

regt

tæ, plurimæ vero parum incurvæ, ex oblongo-rotundæ, instar baculi, vix pollicem latæ, una autem parte per longitudinem futura notatæ, ac si ibi confutæ forent, primum virent ac tam molles sunt, ut inflecti possint, maturæ vero indurefcunt ac lignosæ sunt, externe quædam sunt intense fuscæ, quædam vero nigricant, glabræ, ac transversalibus tenuibus notatæ circulis, qualia in intestinis apparent: Intus vero in cellulas divisæ sunt, quæ ad medium circiter repletæ sunt molli ac nigra pulpa, in quavis autem officulum reconditur, uti & in Europa notæ sunt, saporem præbentes dulcem ac nauseosum. Hæcque pulpa est unica res, quæ ex hac expetitur arbore, unde & hi fructus seu siliquæ in Europam transferuntur ad usum Medicum: Florum odor est languidus, attamen jucundus, ac præsertim tempore matutino.

Hujus arboris lignum est solidum, flavum, grave, ac durum, in vetustioribus autem arboribus rufum, ac circa cor ex cinereo nigrum, ac tempore penitus nigricat instar Guajaci, quod tamen raro in hisce occurrit insulis.

Nomen. Latine *Cassia Fistula*, *Cassia Solutiva*, *Cathartica*, *Siliqua Ægyptia* & apud Pharmacopæos *Canna Fistula*. Belgice *Trommel-stokken*. Arabibus *Cassaat Falus* ac male *Gasat Falus*, quod ex *Cassia Fistula* corruptum videtur, ab Avicenna vocatur *Chajar Xambar*, vel proprie *Chyar Schambar*, quod longum denotat Cucumerem, qui per spithamas metitur. Prima ejus mentio occurrit apud Græcum Medicum *Actuarium*, qui hanc *Cassiam* vocat *Melanam*. In Ægypto & Persia hodie etiam vocatur *Hiar Xambar*, sed X debet legi ut *Sch*. Vocabula Indica in Guferatta lingua sunt *Gramala*, ac porro in ora Malabarica usque ad promontorium Comoryn *Condaca*, *Hafangua*, *Bava Simgua*. In Canara *Bahoo* &c. In Lingua Malaicensi & Macassarense quidam illam vocant *Caju Radja*, quidam vero, sed plurimum Baleyenses, *Caju Dulang*. Amboinice in Hative vocatur *Uttamanu*, in Hitoë *Pappe pauna*, quod aliquid denotat, quo dorsum alicujus feritur. Javanis dicitur *Bongoe alas* & *Tangkuli* seu *Silvere* quid; Nomina autem Arabica & Persica desumpta sunt a figura oblonga *Chyar* seu *Cucumis*; sed vox *Cassia* desumpta est a figura fistularum: Uti cortex *Cassia* aromaticæ, sive *Canellæ* de sua detractus arbore, quod venit ab Hebræo *Ketzia* idem significante, & illud a *Kazar* abraderet, deglubere, quia *Canellæ* cortex de sua deglubitur arbore.

In *Horti Malabarici Figura 22* vocatur Malabarice *Conna*, Bracmanis *Bajo*, cujus descriptio cum nostra plurimum convenit, licet figura parum differat, *Piso libr. 4. cap. 22.* lingua Brasiliiana eam vocat *Tapiraco-Aynana*, sed ipsi minora tribuit folia ac flores incarnatos, in Mexico vocatur *Guaubay Obuatli*. In Zeylana *Æbela*.

Locus. Quum fistulæ hæ veteribus fuerint ignotæ, hinc puto, nullibi frequenter reperiri, nisi in Æthiopiæ regionibus & circa oras maritimas, quas *Trogloditæ* inhabitant, quos Arabes communi nomine *Zangi* seu *Zingi* vocant, cujus vestigium reperitur in supra memorato nomine Indico *Bava Sanguia*. quod forte denotat arborem ex *Sangi* seu Æthiopia, unde sine dubio in Ægyptum aliasque regiones translata fuere hæ arbores, licet hodie, in Cambaja regione aliisque veteris Indiæ provinciis frequenter occurrant, sponte quoque in Javæ & Baleyæ silvis crescunt, sed raro in Macassara. In hisce insulis Orientalibus hinc inde modo una alterave arbor ex adductis feminibus progerminavit. Durum argillosumque amant solum, unde & lætius crescunt in Hitoës regione, quam in fabulosa Leytimora. In Banda quædam etiam hujus reperiuntur arbores, sed frequentiores sunt in *Mackian* & in *Moluccis*. Hispani hodierni in insulis Occidentalibus, præsertim in *Dominica* & *St. Juan de Portorico* fructus hos habent ita copiosos ac elegantes, ut ex *Monardi libr. simpl. medicam. cap. 44.* sententia hi Orientalibus non sint minores, sed e contra præferantur, unde & plurimum inde in Europam transferuntur, quum inde binorum mensium spatio transvehi possint, quum Orientales ad minimum per sex menses distant, atque inter hos optimi censentur, qui ex Cambaja adferuntur, quos Portugalli in suam etiam deducunt Patriam, Belgæ enim nullas ex Orientali

regt, maar de meeste wat gekromt, lankwerpig ront, als een stok, of saucys, schaars een duim breed, en aan de eene zyde langs beenen met een naat, als of ze daar t'zamen genaait waren, eerst zynze gras-groen, en zo week dat menze buigen kan, maar ryp geworden zynde, hart en boutachtig, van buiten zommige boog-bruin, zommige swartachtig, effen, en over dæwers, met dunne cirkeltjes geteekent, gelyk men aan de darmen ziet: Voorts zynze van binnen in kamertjes verdeelt, en deselve schaars tot de helft toe met een swart, en week merg gevult, en een korrel daar binnen, gelykze genoegzaam in Europa bekend zyn, ook van den zelfden walgelyken, en zoeten smaak. Zynde dit merg bet eenigste, 't gene men van dezen boom zoekt, en waarom men ook die vruchten of hawwen tot in Europa vervoert, om in de Medicynen te gebruiken: De reuk van de bloemen is slap, doch lieflyk, en bezonder in de morgenstonden.

Het hout van den boom is dicht, bleek-geel, swaar, en hart, aan de oude boomen ros, en omtrent bet hart swart-graauw, en metter tyd geheel swart, als *Pok-hout*, bet welk men echter in deze Eilanden zelden ziet.

Naam. In 't Latyn *Cassia Fistula*, *Cassia Solutiva*, *Cathartica*, *Siliqua Ægyptia*, en by de Apothekers *Canna Fistula*, in 't Duits *Trommelstokken*, in 't Arabies *Cassaat Falus*, en qualyk *Gasat Falus*, bet geen uit *Cassia Fistula* bedurven schynt, by Avicenna bietze *Chajar Xambar*, of eigentlyker *Chyar Schabar*, bet welk beduit een lange Komcommer, die men met spannen meet. De eerste mentie daar van vint men by den Grieken Artz *Acturius*, dieze noemt *Cassiam Melanam*. In Ægypten en Persien bietze nog *Hiar Xambar*, dog de X moet gelezen werden als *sch*. De Indische namen zyn, in Guferatte *Gramala*, en voorts op de kust *Mallabaar* tot de Kaap *Comoryn* toe *Condaca*, *Hafangua*, *Bava Simgua*. In Canara *Bahoo* &c. In 't Maleys en Macassars noemen hem zommige *Caju Radja*, zommige, doch meest op *Baly*, *Caju Dulang*. *Amboins*, op *Hative Uttamanu*, op *Hitoë*, *Pappe Pauna*, dat is iets daar men de rugge mede klopt. Op *Javaans* *Bongoc alas*, en *Tangkuli*, dat is iets wilts: Maar de Arabische en Persische benamingen zyn genomen van de lankwerpige gedaante *Chyar*, dat is een Komcommer, doch bet woort *Cassia* is genomen van bet formaat der pypen. Gelyk de bast van de *Cassia Aromatica*, of de *Canella* van zyn boom afgeschilt, ontleent is van bet Hebreusche *Ketzia* bet zelve betekende, en dit wederom van *Kazar* afschrappen, afhaalen, om dat de bast van de *Canella* van de boom afgeschilt wert.

In de *Hortus Malabaar*, *Figuur 22.* biet by op *Malabaar Conna*, in 't *Braminees Bajo*, welke beschryving met de onze meest overeenkomt, boewel de figuur wat verschildt: *Piso*, *Lib. 4. Cap. 22.* noemtze, op 't Brasiliaans, *Tapiraco-aynana*, doch geeft haar kleindere bladeren, en incarnate bloempjes, in Mexico wert by genaamt *Guaubay Obuatli*, op *Ceylon Æhæla*.

Plaats. Om dat deze pypen by de oude niet zyn bekend geweest, zo oordeel ik, datze nieuwers veel gevonden wierden, dan in de landen van Æthiopia, en omtrent de Zee-kant, daar de *Trogloditæ* woonden, dewelke de Arabiers met een gemeene naam *Zangi* of *Zingi* noemen, waar van men de voetstappen vint in de boven genoemde Indische namen, *Bava Sanguia*, 't welk misschien zeggen wil, een boom uit *Sangi*, of *Moorenland*, van waarze buiten twyffel in Ægypten, en andere Landen overgebragt zyn, boewelze bedensdaags in 't Land van *Cambaja*, en andere Provincien van out-Indiën overvloedig wasschen, van zelfs vint menze ook in de Boffchen van *Java*, en *Baly*, doch weiniger op *Macassar*. In deze Oostersche Eilanden heeft men slegts hier en daar een boom, van de ingebragte korrels voortgekomen: Zy willen een harde klei-gront hebben, en waaromze ook liever wasschen op bet Land van *Hitoë*, dan op bet zandige *Leitimor*. In *Banda* heeft men ook al eenige boomen, doch nog meerder op *Mackian*, in de *Moluccos*. Hedensdaags hebben de Spanjaarts in de *West-Indische Eilanden*, inzonderheit op *Dominica*, en *St. Juan de Portorico* deze vruchten zo overvloedig en schoon gevonden, datze na 't oordeel van *Monardus*, *lib. simplic. medicam. cap. 44.* de Oost-Indische niet en behoeven te wyken, ja ook overtreffen, dierbalven zy ook meest van daar in Europa vervoert werden, om dat menze van daar in twee maanden kan overkrygen, daar de Oost-Indische ten minsten 6. maanden moeten onderwegen zy, en onder deze laaf-

tali India transferunt, quum, uti dictum est, recentius ac citius ex insulis Caribæis vel ex Alexandria comparari possint.

Ufus. Pulpa hæc medicinalis calore ac humiditate temperata est, sed calor prævalet, de ejus vero viribus ac usu omnia hic enarrare nolo, quum in aliis satis inveniantur libris; mirandum vero est Medicamentum hoc, cui Europæi nostri Chirurgi tantam tribuunt, nec sine ratione utilitatem, ab Aquosâ Indiæ incolis tam parum æstimari, licet ubique, uti dictum est, ibi occurrat. Malaicenses enim, Javanici, Macassareses, aliique vix dignum censent, ut assumatur, immo vulgus tanquam nocivum habet, atque quamdiu aliud quoddam purgans sibi possint comparare, has fistulas non adhibebunt: Hoc autem neitiquam vitio Medicamenti, sed incolarum ignorantie attribuendum est, multi autem horum per Europæos nostros melius edocti sunt, nostroque modo jam incipiunt eo uti. Vulgo non amatur hæc pulpa in aqua vel alio quovis liquore soluta, ut sorbendo assumatur, solebant autem has fistulas exfugere, hisque superbibere quendam potum, vel aliquem superedere cibum, ne tantam excitaret palato ac gulæ nauseam. Videtur autem Javanos aliosque Indos ab usu harum fistularum abhorruisse, quum antiqua inter vulgus fabula jam fuerit sparsa, atque a plurimis credita, vacas sub hisce arboribus virides comedentes filiquas, inde non tantum in Diarrhæam incidere, sed illos etiam, qui earum vesciebantur carne, quod vero jam diu a Garzia ab Horto Lib. I. Cap. 29. aliisque fuit refutatum.

Virides ac molles fistulæ a Portugallis primum in aqua parum ebulliuntur, ac dein iterum exsiccantur, saccharoque condiuntur, talesque in vasis compactas in Portugalliam transferunt in usum feminarum, puerorum, aliorumque tenerorum hominum, secessum enim sine molestia caussant. Eundem in usum similique modo flores in conservam præparantur tam integri quam contriti. Pulpa ex his fistulis extracta ope aquæ calidæ, ac iterum in Electuarium crassum redacta sine potu comedi potest, addita pauca Zingiberis ac feminis Anisi quantitate ad abdominis intestinorumque tormina præcavenda, quibus delicati homines alias sæpe obnoxii sunt. Qui debili laborant stomacho mucosisque ac flaccidis vexantur intestinis, non multum hanc pulpam in usum adhibere debent, quum ventriculo noceat, nisi aliquid Rheii vel Myrobalani addatur.

Pueri cum his quoque ludunt viridibus fistulis, quas in armillas flectunt, facile enim sine fissuris complicari possunt ac filo trajici; femi-hora ante cibum semper usurpanda est pulpa, ut ventrem emolliat ac subducatur, ad renes vero ac vesicam depurandam duabus horis ante cibum, quum crassa hæc pulpa alias non satis digesta sit, nisi per cibum simul adjuvetur, nec in ventriculo diu retinere illam oportet, quum ipsi adeo obstet, atque porro notandum est, Cassiam non tantum intestina expurgare, sed ad ipsas etiam remotas penetrare partes, ad renes nempe ac vesicam, quibus utrisque inservit, quum illas depuret partes earumque leniat dolores.

Propria autem Cassiæ vis est biliosos primum exonerare humores, ac dein etiam pituitosos dissolvere, qui in angustis hærent ostiis, ibique obstructions caussant; Si post cænam, quum cubitum imus, ejus pauca ingeratur copia, hæcque sensim deglutitur, prodest iis, qui Catharris pulmonum laborant, iisque obnoxii sunt, atque anhelosi & Asthmatici fiunt; contra omnes porro renum morbos tanquam secretum habetur remedium, si pulpa hæc cum Liqueritia & Saccharo mixta ingeratur, immo dicitur, si tali modo præparata hæc sæpius adsumatur, calculos renum præcavere.

Bontius lib. 6. cap. 10. Terebinthinam admiscet Venetam, utiturque illa ad renes & Gonorrhæam depurandam, ubi & etiam monet, Cassiam in India Orientali non esse usurpandam in Dysenteria, Cholera biliosa

genoemde rekent men voor de beste die van Cambaja komen, dewelke de Portugeezen ook na haar Land brengen, want de Nederlanders voeren der geen uit Oost-Indiën, om dat menze, als gezegt, verscher en eerder uit de Caribische Eilanden, of uit Alexandrien bekomen kan.

Gebruik. Dit Medicynale merg is in bitte en vogtigheit getempert, doch de bitte wat meerder, van zyn kragten, en gebruik wil ik hier alles niet opbalen, om dat men 't zelve in andere boeken genoegzaam vint; en het is te verwonderen dat dit Medicament, het welk onze Europiaansche Meesters, niet zonder reden, zo veel nuttigheit toeschryven, by de Inwoonders van Water-Indiën zo weinig geacht wert, boewel het, als gezegt, over al te vinden is: Want de Maleyers, Javanen, Macassaren &c. achten het qualyk waardig om in te nemen, ja het gemeene volkje houd het voor een schadelyk ding, en zo lang zy eenige andere purgatiën kunnen krygen, zullenze deze stokken niet gebruiken, doch dit moet men daarom geenzints de ondeugden van 't Medicament, maar de onkunde van de Inlanders toeschryven. Want veele zyn door onze Europeanen daar van nu beter onderdicht, en beginnen het nu op onze manier te gebruiken. In 't gemeene houd men daar niet af, als men 't merg in water, of eenige vogtigheit zo dun maakt, dat men 't indrinken moet, maar men plag de stokken uit de hand te eeten, en daar dan een dronk op te doen, of eenige kost daar op te nuttigen: Op dat het zo veel walging in de mont, en keele niet zoude verwekken. Het schynt, dat de Javanen en andere Indianen van 't gebruik dezer pypen afgeschrikt zyn, om dat al een oud fabeltje onder de gemeene man gekomen, en ook by de meeste ten deele geloofd is, dat de Koeyen onder deze boomen groene pypen afweidende, daar van niet alleen zelfs de buik-loop krygen, maar ook de gene, die van haar vleis eeten, het welk al lange voor dezen door Garzias ab Horto, Lib. I. Cap. 29. en van andere wederlegt is.

De groene weeke pypen werden door de Portugeezen eerst in water wat opgekookt, daar na weder gedroogt, en met zuiker ingelegt, en zo voeren zyze met geheele vaatjes na Portugaal, tot gebruik van vrouwen, kinderen, en andere teere menschen: Want zy verwekken kamer-gank, zonder moeite: Tot den zelfsten einde, en op gelyke manier wert ook de bloeme tot een conserv gemaakt, zo wel beel als geveven zynde. Het merg uit deze pypen getrokken met warm water, en weder tot een dik Electuarium gebragt, kan men ook wel uit de hand eeten zonder eenige vogtigheit daar by te doen, maar wel met een weinig Gember en Anys-zaat, om daar door voor te komen de snyding in de buik, of darmen, dewelke anders tengere menschen van dit merg onderworpen zyn: Ook moeten het de gene, die slap van maag, en slijberig van ingewant zyn, niet veel gebruiken, om dat het de maage binderlyk is, of dienen wat Rhabarber of Mirobalanen daar by te doen.

De kinders speelen ook met de groene pypen, dezelve tot armbanden makende, want zy laten zig zonder scheuren t'eenemaal t'zamen buigen, en met een draatje doorsteeken: Zy moeten altyd voor 't eeten gebruikt werden, te weten, om de buik slegts week te maaken, een half uur te voeren, maar om de nieren, en blaas te zuiveren, een paar uren te voeren, om dat dit dikke merg anders niet zakken wil, dan wanneer het door de kost wert nedergedrukt: In de maage dient het ook niet lange te blyven, om dat het bem zo tegen is, en waar by men dan nog weten moet, dat de Cassia niet alleen de darmen zuivert, maar ook tot de afgelegene partyen doordringt, als in de niere, en blaas, voor welke beide zy goet is, dezelve zuiverende, en de pynen verzagtende.

De eigentlyke kragt van Cassia is wel de galachtige humeuren uit te voeren, of af te zetten, maar daar na taft by de slymerige ook aan, en inzonderheit die in naauwe passagie steeken, en aldaar verstopping veroorzaken: Na den eeten, als men slapen wil gaan, een weinig ingenomen, 't zelve langzaam doorslikkende, helpt die gene, die met zinkingen op de borst, en daar uit ontstaande kort-aassembeit gequelt zyn, tegens alle gebreeken der nieren wort het voor een secrete remedie gebouden, als men dit merg met zoetbout en zuiker mengt, en zo inneemt: Ja men zegt dat die gene, die het dikwils gebruiken, voor de nieren-steen zouden bevryt zyn.

Bontius lib. 6. cap. 10. mengt 'er Venetsche Terpentyn by, en gebruikt het, om de nieren en Gonorrhæam te zuiveren, alwaar by ook waarjchouwt, dat men de Cassia in Oost-Indiën niet gebruiken moet in roode-loop, gal-

liofa, febribusque, quum in ventriculo diu remanens in bilem ipsam mutetur: Ægyptii cum Agarico miscent, & utuntur contra tussim & Asthma, uti & contra omnes artuum dolores ex calore ortos, uti contra calidam podagram, illamque Emplastri forma ipsi inponunt, sique tali usurpetur modo, cunctos curat tumores calidos, inflammationes, & Erysipelas. Qui ^{νυδύλιν} vel angina inflammatoria laborant, ac cum hac pulpa in aqua Plantaginis vel simili dissoluta gargari-
fiant, magnum inde habent solamen. Exteriorius autem illinita omnem curat scabiem & cutis impuritatem, atque apostemata maturat.

Fistulæ hæ in ficcis & occlusis servandæ sunt locis, si enim humido æri vel rori exponantur, mucorem contrahunt & intra annum corruptæ sunt, in India autem hoc non ita curatur, quum recentes semper conquiri possint.

Ægyptii nos docent, fistulas has recentes interne non esse ingerendas, nisi per quatuor sexve menses ex arbore fuerint decerpæ, quum alias Diarrhæam causent, extracta Cassiæ pulpa per 24 horas bona fervari nequit, nisi in cistis occlusis conservetur, tumque non ita bona est ac si recens fuerit extracta: Pulpa hæc coctionem subire nequit, quum vim aperientem tum perdat: Baleyenses recentem trunci corticem ab exteriore cinereo depuratum, hocque subtiliter contuso & commixto, Emplastri forma externe applicant omnibus artubus, præsertimque iis, qui ex pulvere pyrio adusti sunt, ut & vulneribus inponunt per explosionem laceratis, quo feliciter ardorem extrahunt.

Officula feminalia cellulis inclusa, si recentia, glabra ac plena sint, terræque committantur, intra annum in arbusculas excrefcunt quinque sexve pedes altas, quo modo arbores has in Hitoës ora propagari curavi, unde milites nostri melius sese habuerunt, (harum pulpa ad quotidianum purgans adhibita) quam ex incertis Chymistarum præparationibus negligenter confectis, quæ magnis tamen sumptibus ex patria gubernatoribus nostris transmittuntur. Ex insulis Caribæis Galli in suam etiam transferunt Patriam, quas meliores ac pleniores comperiunt quam ex India Orientali delatas: In illis enim insulis copiose crescunt in vastis ac planis silvis, ubi fistulæ hæ sicca sese mutuo ferientes vi venti allisæ tantum excitant crepitum ac sonitum, ut non solum animalia atque aves fugam arripiant, sed etiam peregrini ac novitiani putent, sese æstus maris auribus percipere, licet sæpius longissime sit remotum, vel etiam aliquando putant armatos milites appropinquare, hocque sonitu in Java ac Baleya sese congregant Simiæ & Cercopithecæ, quæ magna copia has arbores inhabitant.

Caribæi hac utuntur pulpa omnibus mensibus hora ante prandium ad corpus ab omni impuritate liberandum, atque comperti sunt, hacce re corpus suum salubre atque incolume esse. Cassia fistula in Americanis crescens insulis ac regionibus minor dicitur esse, ac folia gerere flavescencia, floresque parvos late rubentes, atque in omnibus optime convenire cum subsequenti silvestri Cassia fistula, uti mihi per ocularem testem narratum est.

Sic Canna quoque *Fistula Javanica* circa Carwan & in regione Tsjeribon crescens parva gerit folia, ordine ac forma cum parva Blimbings Bulce convenientia. Flores quoque minores sunt quam in descripta, majores vero quam Blimbings, ex late rubenti & albo mixti colore: Siliquæ vero sunt ut in præcedenti, ac lignum flavescit, nodosum est, nec facile per longitudinem sese findens; In vetustioribus truncis cor ex fusco nigricat, grave est, ac durabile porro lignum, ita ut ibi multum ad postes ædium adhibeatur: Arbores hæ in Java, Baleya, ac Macassar diu quoque persistunt: Vaccæ decerpunt folia, si illa attingere possint, non autem siliquas, ac homines trunci cortice utuntur defectu Pinangæ cum Siri & calce illum mastigantes, quod a vulgo tamen tantum instituitur, atque hic cortex, si mastigetur, fragilis est ac siccus, fere instar vetustæ Pinangæ, sed huic mixtum est aliquid mucilaginosum, unde & Javani illum unguento suo Bobori admiscunt, ut melius adhæreat: Denique notan-

galachtig bort, en koortzen: om datze in de maage lang leggende, ligtelyk in galle verandert. De Egyptenaars vermengenze met Agaricum, en gebruikenze tegens den boest en korten aësem, als mede tegens alderbande pyne van de gewrigten, die van bitter komen, gelyk het beete Podagra, dezelve pleystersgewys daar opleggende: En op dezelfste manier gebruikt wordende zoo geneestze ook alle beete geswellen, ontsteeking, en de rooje. Die de Squinantie of het bals-geweer hebben, gorgelende met dit merg in Aqua Plantag. of ander water gedissolveert, vinden daar baat by: en van buiten opgesmeert zynde, zoo verdryft het alle schurft en onzuiverheid des buyts, en maakt de Apostemata ryp.

In drooge en geslootene plaatzen moet men deze pypen bewaaren, want zooze van een vochtige lucht of nachtdauw geraakt werden, zoo verschimmelenze, en verderven binnen 't jaar: Doch in Indiën laat menzig daar aan zoo veel niet gelegen zyn, om dat men dezelve altyt vers bekomen kan.

De Egyptenaaren leeren ons, dat men binnens lyfs geen versche pypen dient te gebruiken, voor datze 4 a 5 maanden van den boom geplukt zyn, om datze anders wel een buik-loop veroorzaaken, het uitgetrokkene Cassie-merg kan men geen etmaal goet houden, of men moet het indigt geslotene doozen bewaaren, en dan is het noch al zoo goet niet als het vers uitgetrokkene: Dit merg wil ook gants geen koken verdraagen, om dat het daar door zyn openende kracht komt te verliezen, de Baliërs de versche schorffe des stams van de buitenste graauwe schorffe gezuivert, en het naaste daar onder syn geschrapt hebben, de, leggen het zelve dan pleystersgewys op alle de leeden, en inzonderheid op die gene, die van bus-kruidt verbrant zyn, als mede op geschooten wonden, en waar mede zy ook den brant gelukkig uittrekken.

De Zaat-korrels in de kamertjes schuylende, alsze vol en glat zyn in de aarde gestookt, schieten binnen 't jaar op tot een boompje van 5 en 6 voeten hoog, en op welke manier ik op de Kust van Hitoë deze boomen heb laten aanplanten, daar onze Soldaten dikwils beter van gevaren zyn (dezelve gebruikende tot dagelyxe Purgatie) als met de onzekere Chymische dingen, die zoo wat slegts benen bereidt zyn, en nochtans onze Heeren Gebieders met groote onkosten uit het Vaderlandt moeten zenden. Uit de Caribische Eilanden brengenze de Franschen ook in haar Landt, en bevindenze volder en beter dan de Oriëntaalsche: Op dezelfste Eilanden wassenze overvloedig in groote vlakke bosschen, alwaar de drooge pypen aan de boomen hangende, en door de wint tegens malkander geslagen zynde, zulk een geklater veroorzaken, dat niet alleen het Vee, en Gevogelte daar voor vlugt, maar ook de Nieuwelingen meenen, datze de Zee booren aanbranden, hoewel die zomtyts vry verre van haar af is, of dat 'er een hoop gewapent Volk aankomt, en op het zelfde gerammel vermeerderen of vergaderen ook op Java en Baleya de Apen en Meer-katten, die hun in menigte op deze boomen ophouden.

De Caraïben gebruiken dit merg alle maanden een uur of wat voor 't eeten, om het lyf van alle vuiligheid te zuiveren, en hebben ervaaren, datze daar door het zelve in goede gezondheid bebouden. De Canna Fistula in de Americaansche Landen wassende, wert gezegt kleiner te wezen, en geel-groene bladeren te hebben, met kleine licht-roode bloempjes, en in alles zeer wel over een te komen met de volgende wilde Canna Fistula, zoo als my door een oog-getuige verklaart is.

Insgelyx heeft de Javaansche Canna Fistula, dewelke omtrent Carwan en in 't district van Tsjeribon wast, kleine bladeren, in ordere en gedaante als de kleine Blimbings Bulce: De bloemen zyn ook veel kleiner dan aan de bovenstaande, en wat grooter als die van de Blimbings, van licht-root en wit dooreen gemengt: De bouwen zyn als aan de voorgaande, en het hout is geel-agtig, warrig, en niet gaarne in de lengte splytende: In de oude stammen met een swart-bruin bert, swaar, en durabel, zulx het daarom aldaar veel tot stylen van huizen wert gebruikt: Zynde dezelve op Java, Baleya, en Macassar ook durabel in de aarde. De Koeebesten weiden de bladeren af, daarze by kunnen komen, maar niet de bouwen, en de Menschen gebruiken de schorffe des stams, by gebrek van Pinang met Siri en kalk gegeten, een bebulpmiddel voor slegte Luitjes zynde, en valt de schorffe in 't kauwen vry bryzelig en droog, bykans als oude Pinangh, doch is daar by eenige klevrigheid, daar omze ook de Javanen onder hun Bobori-zalve vermengen, om
dezel-

tandum est ex doctrina Ægyptiorum non tantum recentes fistulas ad usum internum non esse adhibendas, sed nec etiam immaturas, quæ externe nondum nigricant, quum hæ Dysenteriam facile causent.

Radix diebus siccis effossa, sub cineribus calidis parum tosta, in parva conscissa frusta, & cum Siri-Pinanga masticata, vel cum aqua contrita, atque epota iis prodest, qui venenum hauserunt, atque hunc in finem radix effossa sicca fervanda est. In Java hic fructus raro vel vix in usum adhibetur Medicum, sed arboris vetustum lignum ad vaginas Parrangharum, ut & ad postes minores ædium.

In Java tres Cassiæ sunt species, quæ omnes minora gerunt folia quam nostra, ac quædam non sunt majora illis Blimbings Boeloe, atque plurimum differunt colore florum. Prima harum species flores gerit albos, secundam flores habet externe purpureos, interne albos, utraque hæ forte conveniunt cum subsequenti silvestri Cassia Fistula. Tertia floribus gaudet luteis, ac filiqua medicata vera Javanis Tanguli Ginteng dicta est. Foliorum decoctum seu illorum olus Javanis adhibent ad leves purgationes, ac cum fistularum pulpa Opium adulteratur, cui melius inservit, quam fructus supra memorati Bilaci.

EXPLICATIO

Tabula Vigesima Prima,

Quæ exhibet Cassiam Fistulam veram.

- A. Ramum foliis, & junioribus fructibus onustum denotat.
- B. Racemum floriferum.
- C. Florem naturali forma & magnitudine expressum.

OBSERVATIO.

Arbor hæc in *H. Cliff.* p. 158. vocatur Cassia foliolis quinque parium lanceolatis, extimis minoribus. quæ est Cassia Fistula Alexandrina C. B. *Pin.* p. 403. & *Commel. H. Amst.* part. 1. p. 215. F. 110. Cassia nigra, seu fistulosa prima, sive Cassia fistula Alexandrina. *Sloan. Catal. pl. Jam.* p. 145. & Cassia purgatrix *J. Bauh. tom. 1. p. 416.* Cassia nigra *Dod. Pempt. p. 787.* Cassia Fistula Chairaxambar vocata *Prosp. Alp. pl. Egypt. p. 2. Tab. 1.* reliqua hujus Synonyma vide in *Thef. nostro Zeyl.* p. 56. ad Cassiam fistulam Zeylanicam. ut & in *Sloan. Catal.* nec non in nova editione in *4to. Sam. Dale. Pharmacol. p. 369.* vide porro *Valent. Hist. simpl. reform. p. 234.* ubi splendidam hujus arboris habet Figuram, quæ tamen quam maxime ab illa *H. Amstel.* ut & *H. Malab. part. 1. Tab. 22.* differt. alias porro Cassiæ Fistulæ species vide propositas in *Pomet bistoire des Drogues chap. XXVII. pag. 217.* Hujus itidem figura exhibetur in *Blackwel. Herbal. Tab. 381.*

Omnes autem hæ figuræ adeo inter sese differunt, ut varietas hæc non diverso cœlo aut solo, sed variis hujus generis speciebus ascribenda sit, ita ut concludam, alias ac diversas penitus esse arbores, quæ Cassiæ Fistulæ filiquas suppeditant, quod evidenter satis constabit iis, qui laudatorum auctorum diversas Figuras inter sese conferre attento student animo.

dezelve klevender te maken: Eindelyk valt hier nog by te doen, dat men niet alleen na de voorschreeven les der Ægyptenaaren geen versche geplukte Trommeltokken, maar ook gene onrype, die van buiten nog niet swart-bruin zyn, inwendig moet gebruiken, nadien dezelve zeer licht een bloet-gank verwekken.

De wortel by drooge dagen uitgegraven, onder beete affche wat gebraden, in kleine stukjes gesneden, en met Siri-Pinang gekaauwt, of met water getreven, en in gedronken zynde, helpt die gene, die vergeven zyn, en tot dien einde kan men de uitgegraven wortel ook droog bewaren. Op Java wert de vrucht weinig of niet tot Medicyn gebruikt, maar wel het oude hout tot scheeden van Parrangs, en kleine stylen aan den huisbouw.

Op Java heeft men drierlei soorten van de Cassia, alle met kleinder bladeren dan de onze, waar van sommige niet grooter zyn dan die van Blimbings Boeloe, en meest te onderscheiden in de couleur der bloemen. De eerste draagt witte bloemen, en de tweede buiten paars, van binnen wit, beide misschien overeenkomende met de volgende wilde Cassia Fistula. De derde draagt geelbloemen, en de eigentlyk Medicynale bouwte werd in 't Javaans Tanguli Ginteng genaamt. Het afkookzel van de bladeren of een moes daar van gemaakt, gebruiken de Javanen tot slegte purgatiën, maar met het merg van de pypen wert het Opium vervalst, waar toe het beter dient dan de vruchten van de bovenstaande Bilac.

UYTLEGGING

Van de een en twintigste Plaat,

Dewelke vertoont de opregte Cassia Fistula.

- A. Wyft aan een Tak met bladen, en jonge vruchten.
- B. Den Bloem-tros.
- C. Een bloem in zyn natuurlyke grootte en gedaante.

AANMERKINGE.

Deze boom wert in de *Hortus Cliffort.* p. 158. genaamt *CASSIA foliolis quinque parium lanceolatis, extimis minoribus.* Welke is Cassia Fistula Alexandrina van *Cass. Bauh.* in zyn *Pinax* p. 403. en van *Commel.* in het eerste deel van de *Amsterd. tuin. pag. 215. F. 110.* en de Cassia nigra, ofte Fistulosa prima, en Cassia Fistula Alexandrina, by *Sloan* in zyn *Catal. Pl. Jamaic. p. 145.* en Cassia purgatrix van *J. Bauh.* eerste deel p. 416. de Cassia nigra van *Dodon.* in zyn *Pempt. p. 787.* en Cassia Fistula Chairaxambar vocata van *Prosp. Alp. in pl. Egypt. p. 2. Tab. 1.* de verdere Schryvers en benamingen hier van zie in onze *Thefaur. Zeylan. pag. 56.* over de Cassia Fistula Zeylanica; als mede in de *Cataloge van Sloan.* en in de nieuwe editie van *Samuel Dale* in zyn *Pharmac. p. 369.* en *Valent.* in de *Hist. simpl. reform. pag. 234.* alwaar een zeer schoone afbeelding van de Cassia is, die egter zeer veel verschilt van de Figuren van de *Hortus Amstel.* en van de *Hortus Malabaricus.* Gelyk ook *Pomet* in de *Histoire de drogues chap. XXVII. p. 217.* verscheide soorten van de Cassia fistula vertoont. Hier van wert mede een Figuur gevonden in *Blackwel Herbal. Tab. 381.*

Dog alle deze Figuren verschillen zodanig van elkander, dat dit onderscheit niet toe te schryven is aan de verscheide gront, ofte lucht, maar om dat het verscheide soorten van dit gewas zyn, zo dat ik besluiten moet, dat de planten zeer verscheiden zyn, dewelke de pypen van de Cassia uitleveren en verschaffen, het geen klaar genoeg blyken zal aan die gene, die met een aandagtig oog, de verscheide Figuren van de aangehaalde Schryvers gelieft na te zien, en tegens elkander te vergelyken.